

Dějiny dějepisectví I

Úvodem:

Cílem našeho společného kursu je vysvětlit základní přehled dějin světového a českého dějepisectví od osvícenství až po současnost. Chci, aby po absolvování tohoto cyklu jste byli schopni vysvětlit základní vývoj dějin světového a českého dějepisectví od osvícenství až po současnost. Předmět bude ukončen zkouškou, kterou bude absolvovat na základě odpovědí (pravděpodobně ústní formou- bude ještě upřesněno s ohledem na aktuální situaci) na otázky, které vám budu klást v rámci těchto podkladů. V každém z těchto synopsí naleznete i kontrolní otázky. V každém vám budu uvádět i literaturu k tématu.

Z obecné literatury doporučuji k celému našemu předmětu:

- VANSINA, J.: Oral Traditionas History. Madison 1985.
- GEIL, P.: From Ranke to Toynbee. Northampton 1952
- KUTNAR, František a Jaroslav MAREK. Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví :od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9.
- IGGERS, Georg G. Dějepisectví ve 20. století. Praha: Lidové noviny, 2002. 178 s. ISBN 80-7106-504-8.
- MAREK, Jaroslav. O historismu a dějepisectví. Vyd. 1. Praha: Academia, 1992. 254 s. ISBN 8020002847.
- BLACKLEDGE, P.: Reflections on the Marxist theory of History. Manchester - New York 2006.
- MAREK, Jaroslav. Jaroslav Goll. 1991. 274 s.
- ŠTAIF, Jiří. Historici, dějiny a společnost: historiografie v českých zemích od Palackého a jeho předchůdců po Gollovu školu, 1790-1900. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1997. s. 211-392. ISBN 80-85899-29-9.

Celé téma je rozděleno do pěti základních celků:

- 1. Osvícenské dějepisectví
- 2. Dějepisectví první poloviny 19. století, romantismus
- 3. Dějepisectví 2. poloviny 19. století, pozitivismus
- 4. Dějepisectví v letech 1890-1914
- 5. Dějepisectví 1. poloviny 20. století, škola Annales
- 5. Dějepisectví 2. poloviny 20. století, postmoderna

Naše dnešní téma je osvícenské dějepisectví. Osvícenecká historiografie představuje zásadní předěl v historiografii i ve vývoji celé společnosti.

V protikladu k baroku se šířil z Francie ale i dalších zemí protikladný názor na svět i na minulost. Baroko je střídáno osvícenským racionalismem s kultem rozumu. Skutečnost byla napříště posuzována podle toho, jak se shodovala s principy univerzálního rozumu. Nad city a náladami a barokní poetičností triumfovala zákonitost rozumu a řádu přírody. V novém řádu neměly věci a instituce hodnotu podle toho, jak byly posvěceny tradicí, ale podle souladu s rozumem. Osvícenské myšlení zaujímal negativní stanovisko k minulosti, zejména středověku. Člověk byl charakterizován jako bytost užívajícího rozumu. Kriticismus vůči tradici dosáhl v osvícenství vrcholu.

Pro tuto historiografii je charakteristickým rysem criticismus. Srovnáme-li křesťanskou historiografii doby středověku stejně jako barokní historiografii - tak zde dochází k výraznému posunu. Je zde patrný vliv encyklopedistů. Důraz na ratio- ztělesnění rozumu- víra v rozum- kritický náhled na svět- odmítající autority (primárně světské) a tradici-spoléhání se na argumenty opřené o skutečnost empiricky postižitelnou a na zásady autonomního racionálního myšlení. Racionalismus, empirismus a criticismus ovlivňoval veškeré tehdejší badání včetně historiografie. Náboženské dogma ztrácí svoji určující a

klíčovou roli při řešení vztahu člověka k světu a k dějinám. Dějiny se stávají napříště jen lidským nikoliv Božím dílem. Pomineme-li díla G. B. Vico (1668-1744) a P. Bayleho (1647-1706) pak se v rámci evropské historiografie musíme soustředit na tvorbu francouzských ale i německých a anglických osvícenců.

Z francouzských se jedná především o tvorbu Montesquieu (1689–1755) a Voltaire (1694–1778). Oba byli autoři synteticky náročných koncepcí společnosti a historie. U prvního z nich bylo klíčové jeho vyklad dějin jako pomocníka pro praxi politika a státníka. Stát a společenské zřízení vykládá jako skutečnosti vytvořené působením reálných faktorů (psychologických, etnických, geografických atd.)

Voltaire pak ve svých dílech vznášel základní požadavek, aby dějiny byly napříště dějinami filozofickými a dějinami kultury. Ne jen soupisem vojenských politických úspěchů. Na jejich tvorbu pak navazovali další jako byl J. J. Rousseau (1712–1778) či Condorceta (1743- 1794). Jejich tvorba pak ovlivnila celou francouzskou společnost na cestě k revoluci 1789 a svržení panovníka.

Z anglických osvícenských historiků připomeňme alespoň Davida Hume (1711–1772) a jeho dílo History of Great Britain. Či také u Edvarda Gibbona (1737–1794) a jeho dílo History of Decline and Fall of the Roman Empire. U anglických historiků této doby můžeme nalézt snahu o propojení protestanství, národních dějin a ideály pokroku. A neposlední řadě zájem o pád římské říše v případě Gibbona můžeme interpretovat jako uvědomění si situace, která vyvolává jistou analogii s tématem probíraného. Tehdejší společnost si uvědomovala, že žije na přelomu epoch a proto ten obrovský zájem o témata jako byl pád římské říše. Obdobné díla a postavy naleznete i v Německu (Mosheim) či v Rusku (Tatiščev).

Situace v českých zemích byla taková, že naše historiografie vědomě navazovala na francouzské a německé vlivy či případně vlivy z dalších zemí. V případě české společnosti byl tento problém komplikován v tom slova smyslu, jak má být napříště definováno češství- příslušnost k českému území či k českému národu? To byl obrovským problémem, který vyvolával mnohé diskuze. Střet češství a němečtví se tu začínal výrazně projevoval. Dějiny v podání českých osvícenských historiografů plní odlišnou roli než tomu bylo u soudobých francouzských či dalších historiků z dalších evropských zemích.

Historiografie v českých zemích plní především roli obrany českého národa před poněmčováním. V prostředí vznikajícího novodobého politického hnutí národního nemůže věda a tím i historiografie stát stranou společenského dění a v něm se také „jistá zdánlivá ahistoričnost osvícenského myšlení“ zcela vytrácí. Historismus jako způsob nazírání na veškerou skutečnost a jako argumentace národního hnutí se pevně vklíní do myšlenkového světa tehdejší společnosti. Dějiny- České dějiny se stávají napříště průkazem kulturní výše národa i jeho vyspělého státního života a právním nárokem na jeho samostatnou existenci a myšlenkovou svébytnost.

České dějepisectví této doby ve svých teoretických základech sleduje evropskou historiografii se značným zpožděním a obsahovým zjednodušením ale i v českém případě můžeme říci že: „České dějiny nejsou již Gesta Dei per Bohemos, ale Gesta Bohemorum“.

Zajímáme-li se o tuto dobu, musíme sledovat jak činnost některých časopisů, ale i učených společností (Soukromá společnost nauk 1774 nebo německy vycházející časopis Abhandlungen od 1775), které pokládají základ moderní osvícenské badatelské činnosti i v rámci historie.

Josef Dobrovský jedna z klíčových postav té doby k problematice bádání a tvorby historických děl řekl dva slavné výroky:

1/ Nepronásleduji osoby, ale omyly, nechci odsuzovat ale prospět

2/ Důkazy osvědčené důkazy žádám ne možnosti; důkazy nikoliv deklamace

Těmito zásadami se pak řídil ve své tvorbě.

Jinak z historiografů té doby si připomeňme alespoň tvorbu těchto osobností:

I/ Magnoalda Ziegelbauera (1689–1750) a J. B Pitra (1708–1764)- předchůdci osvícenců- vydávání edicí

II/ Gelasius Dobner (1719–1790)- autor šestidílného díla Monumenta historica Bohemiae nusquam antehac edita- kritická edice starých českých pramenů

Dobner se rovněž proslavil kritikou Václava Hájka z Libočan

III/ Mikuláš Adaukt Voigt (1733-1787) –žák Dobnera a zakladatel české kritické numismatiky. Jeho jméno naleznete též na historické budově Národního muzea v Praze.

Autor:

- *Effigies virorum eruditorum atque artificum Bohemiae et Moraviae* (Praha, 1773–1775, 2 svazky, vydáno též něm. *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler*, 4 díly, 1773–1782)
- *Acta litteraria Bohemiae et Moraviae* (Praha, 1774–1783, 2 díly)

IV/ František Martin Pelcl (1734–1801)

Autor řady děl se zaměřením na staré české dějiny např. *Kurzgefasste Geschichte der Böhmen* (1774) nebo monografie o Karlu IV a Václavu IV (*Kaiser Karl IV 1780 a Lebensgeschichte des römischen und böhmischen Königs Wenzeslaus 1788*)

VI/ Josef Dobrovský (1753–1829)

Autor mluvnice českého jazyka, česko-německého slovníku, řady edic a mimo jiné i *Geschichte der Böhmischen Sprache und ältern Literatur. Ganz umgearbeitete Ausgabe*. Prag: Gottlieb Haase, 1818.

Dokument ke shlédnutí. Dostupný na:

<https://www.youtube.com/watch?v=jA19zlr7V-g>

K jeho osobě blíže viz např.:

1/ Milan Machovec: *Josef Dobrovský: (studie s ukázkami z díla)*. 2. vyd. Praha: Akropolis, 2004.

Doporučená literatura k tématu:

- KUTNAR, František a Jaroslav MAREK. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví :od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, s. 131–174

Otázky na zamyšlenou:

1/ Kdo byli předchůdci evropského osvícenského dějepisectví?

2/ Francouzské osvícenské dějepisectví. Jaké byly výrazné postavy tohoto proudu?

3/ České osvícenské dějepisectví. Jmenujte hlavní postavy a díla spojená s jejich tvorbou?

4/ Josef Dobrovský život a dílo?

5/ Jaké je místo člověka v dějinách podle osvícenců?

Kontrolní otázky:

1/ S britským historikem Edvardem Gibbonem je spojeno především jeho dílo nazvané?

Správná odpověď *History of Decline and Fall of the Roman Empire*

2/ Hlavní dílo Josefa Dobrovského bylo?

Správná odpověď. *Dějiny české řeči a literatury*